

Sabrani radovi Václava Macheka

(*Sebrané spisy Václava Machka*
1 i 2. Praha: Nakladatelství Lidové
noviny, 2011, 1172 + 1124 str.)

Václav Machek (1894. – 1965.) bez sumnje je najistaknutiji češki etimolog svih vremena. Rođen je u siromašnoj istočnočeškoj krojačkoj obitelji, kao nadaren učenik dobiva stipendiju za pohađanje gimnazije, a 1914. godine odlazi u Prag na studij češkoga jezika i klasične filologije. Na Filozofskom fakultetu Karlova sveučilišta sluša predavanja Oldřicha Hujera i Josefa Zubatog koja u njemu bude zanimanje za poredbenu slavistiku, indoeuropeistiku i etimologiju. Usred studija zahvaća ga vihor Prvoga svjetskog rata pa diplomira tek 1921. godine. Za njegov znanstveni uzlet zaslužni su brojni studijski boravci u međuratnom razdoblju. U Parizu sluša predavanja A. Meilleta, J. Blocha, J. Vendryesa, J. Lotha, putuje u Bugarsku, Jugoslaviju, Litvu... Budući slovnikar, autor prikaza ne može propustiti istaknuti da je četiri godine djelovao kao srednjoškolski učitelj u Trnavi i Novom Mestu nad Váhom, što je bila uobičajena praksa dvadesetih godina prošloga stoljeća, zbog čega će se često baviti i etimologijama slovačkih riječi, a pri analizama se pozivati na bogati slovački narječni materijal. 1928. godine prelazi u gimnazi-

ju u moravski Tišnov, paralelno se baveći znanstvenim radom. Na Filozofskom fakultetu Masarykova sveučilišta u Brnu docentom postaje 1931. godine, izvanrednim profesorom 1936., a kraj Drugoga svjetskog rata dočekuje u statusu redovnog profesora.

Dosljedno odbijajući primijeniti u svojim predavanjima nametani marizam, u razdoblju između 1948. i 1951. godine dopijeva u tešku situaciju. Nakon odbacivanja marizma 1952. godine postaje prodekan, 1956. doktor filoloških znanosti, a 1958. predstojnik Katedre za slavistiku i poredbeno jezikoslovlje Filozofskog fakulteta Masarykova sveučilišta u Brnu. Smrt ga zatječe 1965. godine, ne dopustivši mu dovršetak mnogih započetih projekata.

Za Machekov je etimološki rad karakteristična metoda „Wörter und Sachen“ koju karakterizira povezivanje razvoja neke riječi s poviješću entiteta koji predstavlja. Tu metodu, u njegovo doba inovatorsku, Machek je prvi primijenio na slavistički materijal. Kao istraživač s jedne je strane bio principijelan, a s druge otvoren i samokritičan, pa je u svjetlu novih spoznaja često korigirao prethodne stavove. Pa ipak, često su mu kao etimologu predbacivali preveliku sklonost prema nepravilnim i sporadičnim glasovnim promjenama, kao i prečesto pozivanje na predindoeuropski supstrat u slučajevima kad se etimološka analiza našla u slijepoj ulici.

Njegovo je životno djelo *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského* (1957.), koje je zbog (opravdanih) prigovora slovačkih lingvista da je velik dio slovačkog leksičkog blaga izostavljen, drugo izdanje doživjelo nakon njegove smrti pod nazivom *Etymologický slovník jazyka českého* (1968., 1971., 1997., 2010.). Osim toga kapitalnog djela značajno je i djelo iz botaničke terminologije *Česká a slovenská jména rostlin* (1954.) koje je zbog političke nepodobnosti autora na izdavanje čekalo sedam godina. Machek je bio vrlo plodan autor, pa je uz nekoliko monografija ostavio i enorman broj kraćih priloga razbacanih po različitim periodicima, od vodećih slavističkih časopisa do teško dostupnih zbornika lokalnoga značaja ili pak stručnih gljivarskih glasila (!). Svjesni tog problema, a želeći prikazati svu širinu interesa nestora češke etimologije, djelatnici Etimološkog odjela Instituta za češki jezik Akademije znanosti Češke Republike (Etymologické oddělení Ústavu pro jazyk český AVČR) pod vodstvom Ilone Janyškove prihvatili su se iznimno zahtjevnog projekta prikupljanja svih *scripta minora* i njihova skupnog objavljivanja. Rezultat su dva monumentalna sveska sabranih spisa Václava Macheka koja opsegom i visokom razinom obrade jednostavno oduzimaju dah. Dovoljno je napomenuti da priređivači nisu izabrali kraći i jednostavniji put, tj. puko kopiranje priloga iz različitih časopisa (kao

što je učinjeno npr. pri sabranim djelima Reinholda Olescha), nego su sve priloge digitalizirali, ujednačavajući font i format, ali zadržavajući izvorni jezik i pravopis priloga i ispravljajući tek očite tiskarske pogreške. Zadržana je i izvorna paginacija koja je naznačena na vanjskoj margini u ravni s početnim retkom iz izvornog izdanja dok se u gornjem vanjskom uglu masnim tiskom navodi paginacija skupnog izdanja. Zadržane su i izvorne bilješke, pa i one koje ne počinju od broja jedan (u slučaju izvotka iz konteksta većeg djela), ali je u tim slučajevima to posebno naznačeno. Sve te formalne prilagodbe, kao i lijep i čitljiv font čine ovo svevremensko djelo iznimno pristupačnim i lakim za uporabu pri čemu istraživač ni u jednom trenutku ne treba strahovati da će pogrešno citirati bilo koji Machekov navod.

Prilozi su podijeljeni u tri odjeljka: studije i članci; recenzije, vijesti, uredničke napomene i interne recenzije; nekrolozi. U svakom su odjeljku prilozi poredani kronološki. Slijedi jedno Machekovo predavanje iz šezdesetih godina prošloga stoljeća koje služi kao ilustracija njegova manje poznatog ali jednako važnog sveučilišnog djelovanja. Zatim se navode njegova predavanja po akademskim godinama, potpuna bibliografija (autorova i o autoru), a opus zaokružuje opsežno kazalo podijeljeno na tri dijelela – kazalo autorâ, pojmova i riječi razvrstanih prema genetskoj pripadnosti

jezika. Dobro obrađeno i pouzdano kazalo pri sveobuhvatnim je etimološkim djelima neophodno (prisjetimo se drugoga izdanja Skokova rječnika pri kojem je krajnje nerazumno izostavljen četvrti svezak s kazalima, što je to izdanje rječnika učinilo gotovo nepotrebljivim). U kazalu ipak primjećujemo sitan propust. U želji za političkom korektnošću u odjeljku „chorvatština a srbština“ (2237. str.) priređivači su pojedinim riječima pridijelili dodatne odrednice u skladu s izvornim djelima. Budući da su se „srpskohrvatski“ primjeri često, naročito u međuratnom razdoblju, skraćeno nazivali srpskima, autori su te odrednice prenijeli i u kazalo. Tako doznajemo da su *gljiva*, *hrapavac*, *muhara*, *pečurka* (*sic!*) i *puža* hrvatske, a *igrati*, *klet*, *koliba*, *koštica*, *kuk*, *labud*, *selo*, *uditi*, *uzda*, *zadruga* i *zgrada* srpske riječi! Do takvih pogrešaka u pravilu dolazi kad se „srpskohrvatski“ retrogradno dijeli na „srpski“ i „hrvatski“, iako to u genetskom, povijesnom i dijalektološkom smislu nije tako jednostavno kao što se u našoj filologiji uvriježilo misliti.

Dodajmo i da je isti odjel 2011. godine izdao autorovu korespondenciju u dva sveska (*Václav Machek Korespondence I-II. Studia etymologica Brunensia 12*. Praha: Lidové noviny 2011. 528 + 504 str.), koja osim teorijskog prinosa donosi ponajprije zanimljivo i autentično svjedočanstvo o dugom i turbulentnom razdoblju u kojem je Machek živio i dje-

lovaio (Machek je preživio dva svjetska rata, a za njegova su se života izmijenila četiri državna uređenja). Tim dvama svezvremenskim izdanjima brnjanski etimološki odjel na najbolji je mogući način odao počast jednomu od najistaknutijih čeških jezikoslovaca 20. stoljeća.

Recenzirano bi djelo trebalo postati nezaobilazan priručnik u knjižnici svakog ozbiljnijeg etimologa, a našoj bi filologiji trebalo predstavljati uzor i izniman poticaj da se počne razmišljati o sličnim izdanjima djela hrvatskih filologa čiji znanstveni dosezi nadmašuju domaće okvire, na primjer Petra Skoka, Stjepana Ivšića, Dalibora Brozovića..., da spomenemo samo naizglednije kandidate.

Siniša Habijanec